

Studijní text:

Logika

LOGIKA

je účinným nástrojem mnoha vědních disciplin
i každodenní mezilidské komunikace.

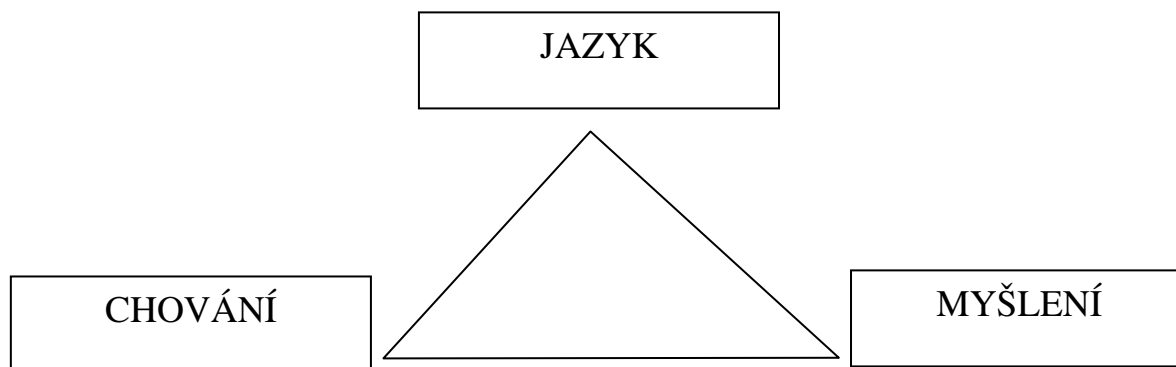
Logika je jednou z věd,
jejichž cílem není předkládat člověku co si má myslet,
ale spíše kultivovat jeho myšlení,
poskytovat nástroje k zodpovězení otázky, jak může myslet,
aby byl v souladu se svými zájmy, potřebami a svým svědomím
a aby dosahoval svých „komunikačních“ cílů.

Logika poskytuje základní stavební kameny a metodiku, jak se učit:

- uvažovat,
- diskutovat,
- argumentovat,
- objevovat souvislosti,
- domýšlet další vztahy,
- klást rozumné otázky.

Vztah logiky ke komunikaci, vztah logiky k jazyku

Naše chování je projevem našeho myšlení a naší fyziologie. Proto zkoumáme naši verbální a neverbální komunikaci. Víme, že záleží na tom, co říkáme a jak to říkáme. Oddělujeme z pohledu komunikace jako celku obsah této komunikace a formu této komunikace. Naše verbální komunikace (řeč mluvená nebo psaná) je zprostředkovaná v komunikaci jazykem, který pro vyjádření použijeme. V rámci studia logiky se tedy nebudeme u řeči zabývat významy, které můžeme slovům a větám dodat intonací hlasu, dechovými pausami či hlasitostí. Věta se nestane pravdivou tím, že ji potichu zašeptáme nebo tím, že ji zakřičíme nahlas. Bude nás zajímat, jaká slova používáme, jak je skládáme do vět, jak tvoříme větší celky v naší argumentaci.

Co je logika

Odpověď nebude jednoznačná. Logika je současně věda (má svůj předmět: zkoumá jazyk z hlediska argumentování) a současně je i nástrojem vědy. V minulosti si vědci podle kontextu více či méně uvědomovali jednu z těchto rolí logiky. Např. Aristoteles nahlížel na logiku jako na nástroj vědy. Zénón či Sókrates vnímali logiku jako vědní disciplinu.

Co bez předchozího studia o logice vlastně víme

V běžném jazyce je „logika“ poměrně často užívané slovo, používá se v řadě odlišných významů (i když vnitřně nepochybně spřízněných)

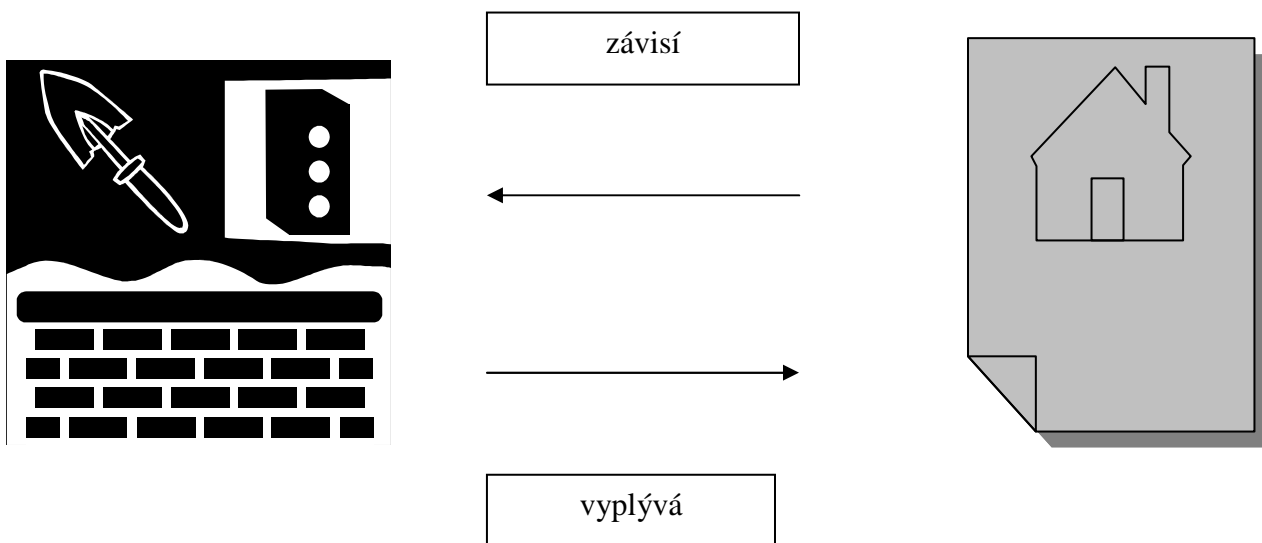
- „To je logické“
- „Ona věc má nějakou logiku“
- „To či ono jednání je či není logické“
- „Ten či onen řečník argumentuje respektive neargumentuje logicky“
- „Tuto logiku nelze použít“

„Prut máte, rybářský lístek nemáte, je v tom nějaká logika?“
film: *Za trnkovým keřem*

VYHLEDEJTE etymologický význam pojmu logika. Použijte slovník cizích slov a nalezněte význam slov: logos, logika, formální logika.

Nejbližší modernímu pojetí logiky je používání ve smyslu správné argumentace. Přitom s vědomým používáním a se studiem LOGIKY se setkáváme již v dobách dávno minulých, počátky prvních systematizovaných poznatků se pojí se jmény antických myslitelů.

Pro zjednodušení našeho následujícího sdělení použijeme metaforu „S logikou v jazyce je to, jako když se z jednotlivých kostek staví dům.“

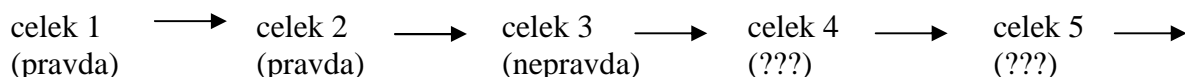
„Zkoumaná vlastnost“ domu závisí určitým způsobem na „zkoumaných vlastnostech“ kostek. Ze „zkoumaných vlastností kostek“ vyplývá „zkoumaná vlastnost“ domu (opět nějakým konkrétním způsobem, který se dá pojmenovat, popsat, definovat. Tj. určit vztah těchto dvou stran.)

Ve světě, který vnímáme pomocí našich smyslů (zrak, sluch, čich, hmat, chuť) i ve světě naší mysli se vše z něčeho skládá. I v komunikaci.

- Řeč se skládá z vět. (Můžeme si položit otázku co je to věta?)
- Věta se skládá ze slov. (Opět se můžeme ptát, co je to slovo?)
- Slovo se skládá z písmen. (Můžeme položit otázku, co je to písmeno?)

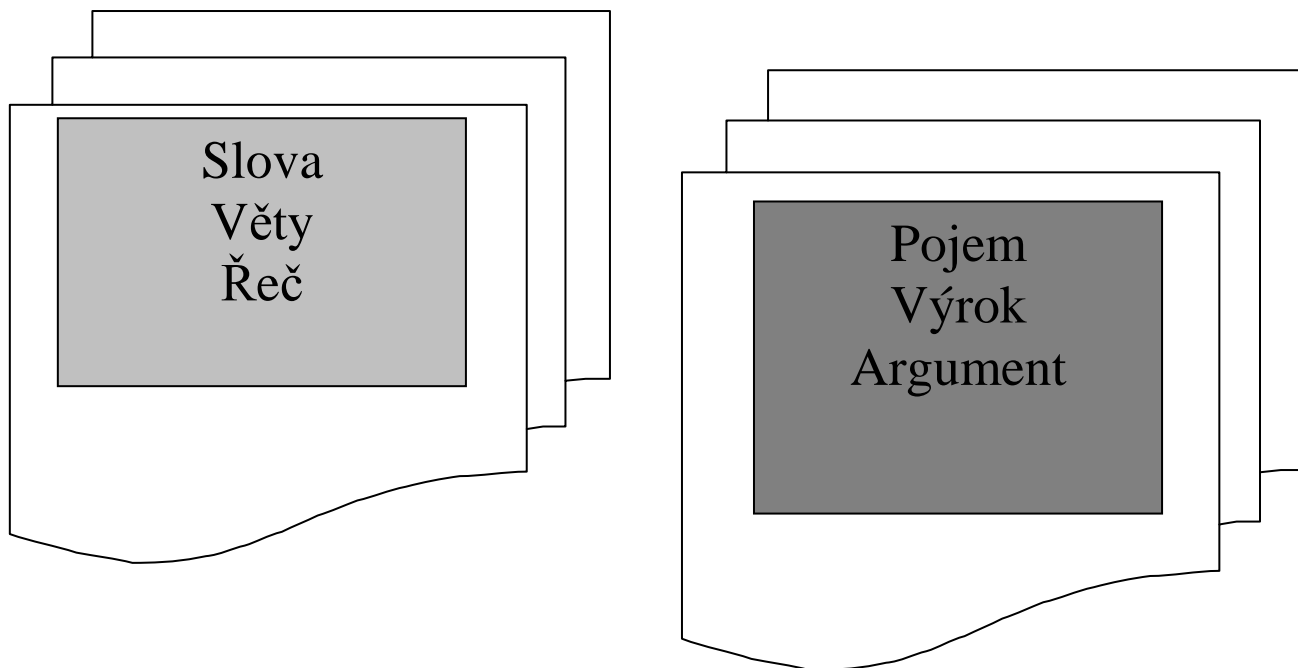
Pomocí vhodně kladených otázek se můžeme ptát na dílčí součástky, abychom pochopili, jak z částí vzniká celek. Paradoxem je, že to, co zkoumáme, tedy řeč, popisujeme opět pomocí vět a slov. A tak se pohybujeme v pomyslném kruhu. To musíme brát na zřetel a někde tzv. pitvání zastavit.

Je-li zkoumanou vlastností pravdivostní hodnota, tj. zda daný celek a jednotlivé části jsou pravdivé či nepravdivé, také nebudeme daný celek (větu, tvrzení) dělit donekonečna. Ale někde se zastavíme. Později se dočteme, že tím pomyslným bodem „nula“ může být „**pojem**“ nebo „**výrok**“. A na základě pochopení struktury se dále budeme zabývat tím, jak od tohoto místa vznikající řetězec funguje, jak se přenáší pravdivostní hodnota z částí na celky. A na čem to závisí.

Pojem – výrok – argument

Je-li předmětem logiky jazyk, tak nezačínáme se studiem na zelené louce. Mnohé jsme se již o jazyce naučili. Např. v hodinách českého jazyka. Umíme vysvětlit, co to je slovo, jaké druhy slov známe. Také jsme se učili, co je věta, jaké druhy vět rozlišujeme. Z pohledu argumentace potřebujeme další základní znalosti o jazyce. Co je to pojem, výrok, argument.

FORMA JAZYKA:

psaná
mluvená

Z pohledu logiky budeme potřebovat rozumět tomu, co se skrývá za slovy

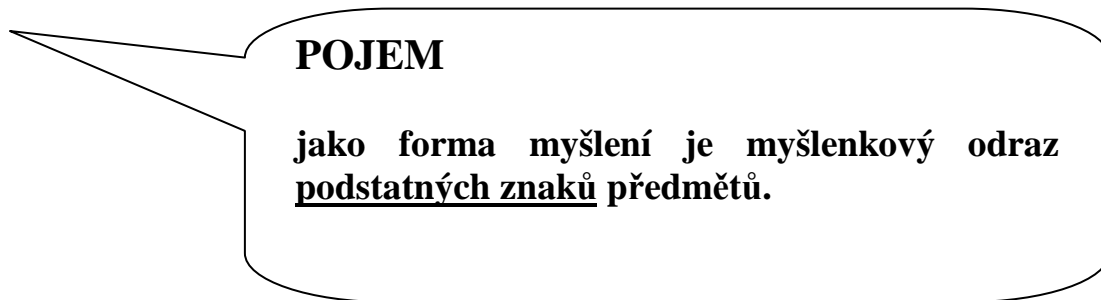
**POJEM
VÝROK
ARGUMENT**

Vždyť argument se skládá z výroků, výrok zase obsahuje pojmy.

Co je pojem

Předmětem myšlení mohou být libovolné reálné věci, nebo také představy o těchto věcech přetvořené lidskou fantazií.

Každý z předmětů má velmi mnoho znaků, přičemž některé mít může a nemusí, zatímco jiné z předmětu dělají právě tento předmět a bez nich by se stal něčím jiným. Právě tyto vlastnosti, které z předmětu dělají předmět, jsou vlastnostmi podstatnými.

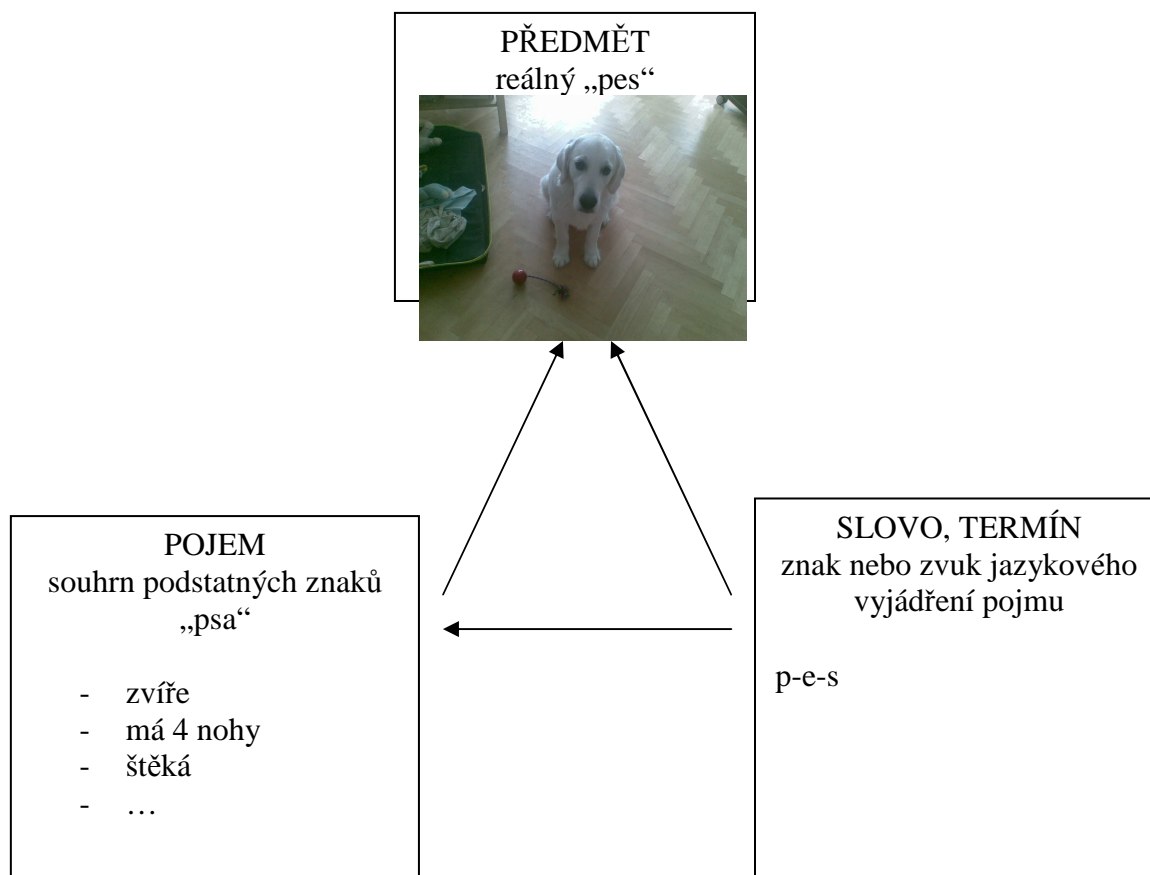
Pojmy se v jazyce vyjadřují pomocí slov. Konkrétní pojem může být vyjádřen jedním slovem nebo více slovy. **Termíny (logická slova)** jsou v gramatice slova nebo skupiny slov vyjadřující pojmy (např. pes, student vysoké školy, přípravná schůze, stará kupní smlouva, ...)

Z českého jazyka známe:

Synonyma – slova vyjadřující jeden pojem v jednom jazyce (luna – měsíc)

Homonyma – slovo, které vyjadřuje více pojmů v jednom jazyce (kolo, měsíc)

Vztah mezi předmětem - pojmem – slovem/termínem

Pojem myšlenkově zobrazuje předmět.

Slovo vyjadřuje pojem.

Slovo označuje skrze pojem předmět.

Vlastnosti pojmů

Pojmy jedinečné (individuální) – vztahují se na individuální předměty (Praha, hlavní město Německa)

Pojmy obecné – vztahují se na skupinu předmětů stejného druhu (město)

Pojmy konkrétní – vztahují se na jednotlivé předměty nebo jejich skupiny, které mohou existovat konkrétně a nezávisle na lidském myšlení (pes, stůl)

Pojmy abstraktní – vztahují se na vlastnosti předmětů, které samy o sobě neexistují a jako samostatné jsou možné pouze v myšlení (statečnost, pravdivost, krása, velikost)

Pojmy hromadné – vztahují se na skupinu předmětů, avšak myslitelnou jako jeden celek (les, knihovna)

Pojmy kladné – vyjadřují, že předmět určité znaky vlastní (slaný)

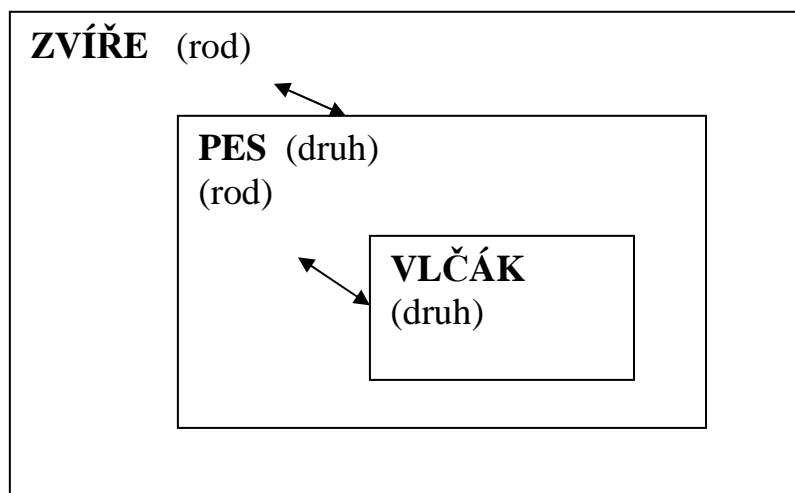
Pojmy záporné – vyjadřují, že předmět určité znaky nevlastní (neslaný)

Kategorie – vědecké pojmy odrážející nejobecnější a nejpodstatnější vztahy a souvislosti v dané oblasti. (filozofie: příčina a účinek, fyzika: síla, biologie: buňka)

Logická třída

Logická třída je souhrn všech předmětů majících společný znak, kterým se odlišují od předmětů jiných.

Podmnožinový vztah logických tříd (obecné – individuální znaky pojmu):

Příklad:

Uvedme příklady obecných pojmů:

Dívěnka, dítě, vesnice, zvíře, škola, slovo, ... (přidejte další příklady)

Uveďte příklady jedinečných pojmů:

Červená Karkulka, pes Filipes, Pinocchio, Moskva, Vltava, ... (přidejte další příklady)

Uveďte příklady konkrétních pojmů:

Babička, vlk, dub, květiny, uši, oči, ruka, ... (přidejte další příklady)

Uveďte příklady abstraktních pojmů:

Radost, žádostivost, spokojenost, strach, vztek, ... (přidejte další příklady)

Uveďte příklady hromadných pojmů:

Les, knihovna, parkoviště,(přidejte další příklady)

Uveďte příklady kladných pojmů:

Mocný panovník, živá voda, silná země, ... (přidejte další příklady)

Uveďte příklady záporných pojmů:

Nemocný člověk, nemastný pokrm, neslaný řízek, ... (přidejte další příklady)

Uveďte příklady logických tříd:

Rostliny – květiny – sedmikrásky

Bydlení – dům – chaloupka

Příbuzní – rodiče – matka

Tělo – končetiny – ruce

Jídlo – pečivo – koláče

(přidejte další příklady)

Aplikace teorie do praxe:

Aplikujte logiku na skutečné pojmy a přirozený jazyk (trénujete tím verbální schopnosti – slovní zásobu)
(přirozený jazyk – slova, gramatika tvorby vět)

Příklad:

Písmeno se má ke slovu jako věta k ... :

- a) slovesu
- b) odstavci
- c) frázi
- d) knize

Odpověď: odstavci

Vztah: stavební součástka a celek. Slovo se skládá z písmen, odstavec z vět.

Příklad:

Je Vám předloženo slovo. Vyberte, která z možností je mu významově nejbližší.

Slovo: MÍT

- Vlastnit
- Nezaplacený
- Nemít
- Statkář

Slovo: SČÍTAT

- 1) Odčítat
- 2) Spočítat
- 3) Vévoda
- 4) Nový

Slovo: SPECIÁLNĚ

- a) Prohlašovat
- b) Rázný
- c) Zvlášť
- d) Vágně

Text:

Stavební společnost Dvořák míří do konkurzu.

Jedna z největších regionálních stavebních firem – táborská společnost Karel Dvořák, která ještě před dvěma roky dosahovala více než miliardového obratu, míří do konkurzu. Firma nemá žádné peníze, její odběratelé zastavili platby. Firma Dvořák není schopna dokončit rozpracované stavby. „Dlužník nemá žádné nové zakázky a jeho případná reorganizace je nereálná“, uvedl na setkání se zaměstnanci insolvenční správce František Penz.

Určete vlastnosti následujících pojmů z textu

- stavební společnost Dvořák
- konkurz
- rozpracované stavby

Vysvětlete význam pojmu **firma**.

Vymyslete alespoň 2 synonyma k termínu **firma**.

Rozhodněte, zda se nachází v textu nějaký termín zastupující více pojmů? Svou odpověď, prosím, zdůvodněte.

 Kontrolní otázky a cvičení:

- Vysvětlete pojem logika.
- Co je to pojem. Uveďte příklady pojmů.
- Jaký je vztah mezi předmětem, pojmem a termínem. Uveďte příklady.
- Uveďte příklady homonym a synonym.
- Analyzujte vybraný text (novinový článek, zápis z porady, záznam diskuse, úryvek z knihy či divadelní hry) z pohledu znalostí o pojmech.